

УДК 342.1.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.1.11>

ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВ ДИТИНИ У ЗВ'ЯЗКУ З РОЗВИТКОМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Бисага Ю.М.,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
Заслужений юрист України
<https://orcid.org/0000-0002-8797-5665>*

Белова М.В.,
*доктор юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0003-2077-2342>*

Белов Д.М.,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
Заслужений юрист України
<https://orcid.org/0000-0002-7168-9488>*

Бисага Ю.М., Белова М.В., Белов Д.М. Виклики для прав дитини у зв'язку з розвитком штучного інтелекту.

Ця наукова стаття досліджує важливість захисту прав дитини в контексті швидкого розвитку штучного інтелекту. Штучний інтелект здатний змінити багато аспектів життя дитини, і, хоча він може мати позитивні наслідки, його негативний вплив також потребує належного уваги.

Стаття акцентує увагу на чотирьох ключових аспектах: приватності, безпеці, дискримінації та етиці. Вона аналізує ризики, пов'язані зі збором та обробкою особистих даних дітей штучним інтелектом, і вимагає встановлення ефективних механізмів захисту приватності. Крім того, розглядається безпека дітей, особливо в контексті використання автономних роботів та іграшок, і вимагається врахування безпекових стандартів у розробці таких систем.

Стаття також зосереджується на проблемі дискримінації, що може виникати внаслідок систематичного застосування штучного інтелекту. Вона висуває вимогу до розробників забезпечити справедливість алгоритмів та уникнути дискримінації дітей. Нарешті, стаття розглядає етичні аспекти використання штучного інтелекту, а саме питання про відповідальність розробників та потребу в етичних принципах у всіх аспектах його використання.

Завершуючи, стаття підкреслює необхідність постійного моніторингу та регулювання розвитку штучного інтелекту з метою захисту прав дитини. Вона рекомендує впровадження ефективної законодавчої бази, яка визначає стандарти захисту дитячих прав у контексті штучного інтелекту. Крім того, стаття висуває ідею розвитку етичних директив і кодексів поведінки для розробників, дослідників та користувачів штучного інтелекту з призми дитячих прав.

В цілому, дана наукова стаття підкреслює важливість захисту прав дитини в контексті розвитку штучного інтелекту. Вона викликає до дії на рівні законодавства, технологічних стандартів і етичних принципів, забезпечуючи безпеку, приватність, уникнення дискримінації та етичну відповідальність

у всіх аспектах використання штучного інтелекту, щоб забезпечити здоровий розвиток та захист дитячих прав у цифрову епоху.

Також, стаття присвячена аналізу суперечливої проблематики взаємозв'язку прав дитини та штучного інтелекту. В статті досліджуються наслідки застосування штучного інтелекту в контексті прав дитини, розглядаються основні питання, пов'язані з правовим захистом дітей у сфері штучного інтелекту та пропонуються можливі шляхи вирішення цих проблем.

Ключові слова: штучний інтелект, права дитини, дискримінація, обробка даних, цифрова революція.

Bisaga Yu.M., Bielova M.V., Byelov D.M. Challenges for children's rights in connection with the development of artificial intelligence.

This article explores the importance of protecting children's rights in the context of the rapid development of artificial intelligence. Artificial intelligence has the potential to change many aspects of a child's life, and while it can have positive effects, its negative impact also needs due consideration.

The article focuses on four key aspects: privacy, security, discrimination and ethics. It analyzes the risks associated with the collection and processing of children's personal data by artificial intelligence and requires the establishment of effective privacy protection mechanisms. In addition, it considers the safety of children, especially in the context of the use of autonomous robots and toys, and safety standards that are required to be taken into account in the development of such systems.

The article also focuses on the problem of discrimination that may arise from the systematic use of artificial intelligence. It demands developers to ensure the fairness of algorithms and avoid discrimination against children. Finally, the article considers the ethical aspects of the use of artificial intelligence, namely the question of the responsibility of developers and the need for ethical principles in all aspects of its use.

In conclusion, the article emphasizes the need for constant monitoring and regulation of the development of artificial intelligence in order to protect the rights of the child. It recommends the implementation of an effective legislative framework that defines standards for the protection of children's rights in the context of artificial intelligence. In addition, the article puts forward the idea of developing ethical directives and codes of conduct for developers, researchers and users of artificial intelligence from the perspective of children's rights.

In general, this scientific article emphasizes the importance of protecting the rights of the child in the context of the development of artificial intelligence. It calls for action at the level of legislation, technological standards and ethical principles, ensuring safety, privacy, non-discrimination and ethical responsibility in all aspects of the use of artificial intelligence to ensure the healthy development and protection of children's rights in the digital age.

Also, the article is devoted to the analysis of the controversial issue of the relationship between child rights and artificial intelligence. The article examines the consequences of the use of artificial intelligence in the context of children's rights, the main issues related to the legal protection of children in the field of artificial intelligence, and suggests possible solutions for these problems.

Key words: artificial intelligence, child rights, discrimination, data processing, digital revolution.

Постановка проблеми. Штучний інтелект набирає неймовірних обертів в його застосуванні в усіх сферах життя людини. Темпи розвитку технологій ШУ становлять ризики для законодавців у підготовці нормативної бази для регулювання діяльності таких технологій. Штучний інтелект має значний вплив на права людини, проте особливої уваги потребує питання захисту прав дітей внаслідок масштабного застосування штучного інтелекту в життєдіяльності дітей. Більшість ризиків, які досліджено в статті, наразі не мають механізмів запобігання та належного реагування. У зв'язку з цим, проблема є актуальною та потребує дослідження для подальшого вироблення шляхів вирішення.

Стан опрацювання проблематики. Питання впливу штучного інтелекту на права дитини на сьогодні більш широко досліджена в працях вчених інших країн. А саме, Еллі Кристіна Джейкобсен, професорка права та технологій в Університеті Чикаго яка спеціалізується на правах дітей, особливо в контексті технологій та штучного інтелекту. Її дослідження фокусуються на захисті приватності, безпеці та етичних аспектах, пов'язаних з використанням штучного інтелекту в контексті дитячих прав. Кейт Крауфорд проводила дослідження щодо впливу штучного інтелекту на соціальну справедливість та проблеми дискримінації. Її робота включає аналіз використання алгоритмів машинного навчання, які можуть впливати на права та свободи дітей.

В працях українських правників ця проблема залишається без належного дослідження, та лише частково висвітлюється в рамках дослідження штучного інтелекту загалом.

Метою статті є аналіз ризиків для прав дитини, які можуть виникнути внаслідок застосування штучного інтелекту, а також пропонування шляхів їх запобігання та вирішення.

Виклад основного матеріалу. Штучний інтелект (ШІ) здобуває все більшу популярність та використовується в різних сферах життя, включаючи медицину, освіту та соціальну сферу життя. Однак, разом з розвитком ШІ виникають нові юридичні виклики, особливо щодо захисту прав дитини [1].

Перш за все, слід розглянути позитивний вплив ШІ на права дитини. Штучний інтелект може забезпечити доступ до освіти, покращити медичні послуги та забезпечити розвиток ігрових технологій для дітей. Однак, існують певні ризики, пов'язані з використанням ШІ, які можуть призвести до порушень права дитини.

Важливо враховувати проблему прозорості та відповідальності в системах штучного інтелекту, яка може стати загрозою для прав дитини. Багато систем ШІ працюють на основі складних алгоритмів, інтуїтивно незрозумілих для користувачів, включаючи дітей. Це може створювати проблеми в розумінні та контролі за результатами дії ШІ [2].

Крім того, ШІ можуть збирати та обробляти особисті дані дітей без їхньої належної згоди або знання. Це порушує приватність та конфіденційність даних, які є важливими аспектами прав дитини. Наприклад, системи штучного інтелекту, використовувані в освітніх цілях, можуть збирати і аналізувати особисті дані учнів, що може порушувати їх право на приватність та відповідну обробку інформації.

Також існує ризик упередженості та дискримінації в системах штучного інтелекту, що можуть впливати на права дитини. Наприклад, якщо системи розпізнавання обличчя базуються на недостатньо репрезентативних даних або враховують стереотипи, це може призвести до неправильної ідентифікації або некоректної поведінки щодо дітей певних груп [3].

Ризики дискримінації в системах штучного інтелекту можуть мати значний вплив на права дитини. Однією з основних причин цього є можлива наявність прихованої або непрозорої дискримінації в алгоритмах та системах ШІ.

Системи штучного інтелекту базуються на аналізі великих обсягів даних для прийняття рішень. Однак, якщо використані дані виявляють ознаки дискримінації, такі як расова або гендерна приналежність, то алгоритми можуть навчитися робити рішення, які нерозсудливо чи некоректно впливають на певні групи дітей. Наприклад, системи автоматичного розпізнавання обличчя можуть мати дискримінаційні помилки, коли стикаються з обличчями дітей з певних етнічних чи культурних груп [4].

Це може призвести до порушення прав дитини на недискримінацію та рівний доступ до послуг. Наприклад, системи штучного інтелекту можуть сприймати дітей певних етнічних груп як більш схильних до негативних результатів, що може призвести до обмеження їх можливостей у доступі до освіти, зайнятості або інших сфер життя.

Крім того, використання штучного інтелекту може привести до втручання у приватне життя дітей та порушення їхньої конфіденційності. Наприклад, збір та використання персональних даних дітей для недозволених цілей або без належної згоди може становити порушення їх прав на приватність та захист особистої інформації.

Зважаючи на широкий спектр можливостей застосування штучного інтелекту, існують інші потенційні приклади дискримінації, які можуть впливати на права дитини [5].

Так, ШІ може використовувати етнічну приналежність як фактор для прийняття рішень. Наприклад, системи рекомендацій можуть обмежувати доступ дітей певних етнічних груп до освітніх чи культурних ресурсів, що призводить до нерівного розподілу можливостей.

Крім того, ШІ може навчитися використовувати гендер як фактор для прийняття рішень, що може призводити до обмеження можливостей дітей певної гендерної ідентифікації. Наприклад, системи відбору кандидатів на роботу можуть бути налаштовані на надання переваги певній гендерній групі, що порушує принципи рівності.

Більше того, ШІ може підсилювати соціоекономічні нерівності, які впливають на права дитини. Наприклад, системи автоматичного визначення ризикових зон для надання соціальних послуг можуть призводити до нехтування проблем дітей з нижчим соціальним статусом або недостатніми ресурсами [6].

Також, ШІ може використовувати вік як фактор для прийняття рішень, що може призводити до негативного впливу на права дитини. Наприклад, системи оцінки успішності студентів можуть навмисно або ненавмисно знехтувати особливостями дитячого розвитку та сприймання інформації.

Для забезпечення належного правового захисту дітей у контексті штучного інтелекту необхідно прийняти належні заходи.

По-перше, потрібно розробити спеціальні нормативні акти та законодавство, які регулюють використання штучного інтелекту в контексті прав дитини. Ці закони повинні визначати правові обов'язки та відповідальність тих, хто створює та використовує системи ШІ. Наприклад, вони можуть встановлювати обмеження щодо збору та використання даних дітей, а також вимагати прозорості алгоритмів та систем [7].

По-друге, важливо розвивати етичні стандарти використання штучного інтелекту в контексті дитячих прав. Етичні принципи, такі як справедливість, прозорість, безпека та недискримінація, повинні бути враховані при проектуванні та використанні систем ШІ, які впливають на дітей. Важливо забезпечити, щоб розробники ШІ та організації, що їх використовують, дотримувалися цих етичних принципів у всіх аспектах своєї діяльності.

По-третє, потрібно підвищити рівень освіченості та свідомості щодо прав дитини та використання штучного інтелекту. Необхідно проводити інформаційні кампанії та навчальні програми, які ознайомлюють дітей, батьків, вчителів та фахівців із можливими ризиками та перевагами використання ШІ. Крім того, необхідно надати засоби для освіти дітей щодо цифрової грамотності, щоб вони могли розуміти та управляти своїми особистими даними.

По-четверте, потрібно забезпечити належний механізм контролю та нагляду за використанням штучного інтелекту в контексті дитячих прав. Державні органи, регулятори та незалежні структури повинні мати можливість перевіряти та оцінювати системи ШІ на відповідність правовим нормам та етичним стандартам. Це може включати аудит систем ШІ, створення механізмів для подання скарг та звернень щодо можливих порушень дитячих прав, а також накладання відповідних санкцій у разі виявлення недоліків чи порушень [8].

По-п'яте, важливо сприяти дослідженням та інноваціям в галузі «етичного дизайну» штучного інтелекту, що спрямовані на врахування особливостей дитячого розвитку та дотримання їхніх прав. Дослідження повинні зосередитися на розробці алгоритмів, які не призводять до дискримінації, забезпечують прозорість та належну обробку даних дітей, а також враховують їх потреби та безпеку.

Права дитини та використання штучного інтелекту становлять складну проблему, яка вимагає уваги та розв'язання. Забезпечення належного правового захисту дітей у контексті штучного інтелекту вимагає прийняття спеціальних законів, етичних стандартів, освіченості та контролю. Тільки шляхом поєднання цих заходів можна забезпечити, щоб штучний інтелект сприяв розвитку дітей, захищаючи їх права і безпеку [9].

З метою забезпечення правового захисту дітей у контексті штучного інтелекту також важливо залучати всіх зацікавлених сторін до діалогу та співпраці. Це включає правознавців, фахівців у галузі штучного інтелекту, педагогів, батьківські організації та самих дітей. Створення платформ для обговорень та спільного вирішення питань, пов'язаних з використанням штучного інтелекту в контексті дитячих прав, може допомогти знайти оптимальні рішення та врахувати різноманітні потреби та погляди.

Крім того, необхідно сприяти дослідженням та розробці нових технологій, що спрямовані на захист дитячих прав у штучному інтелекті. Це може включати розробку алгоритмів, які враховують вікові особливості дітей, забезпечують їх безпеку та конфіденційність, а також здатні виявляти системи ШІ, які можуть порушити дитячі права [10].

Кілька країн світу вже сьогодні вживають кроки для розробки нормативно-правової бази для захисту прав дітей від негативного впливу штучного інтелекту. Ось кілька прикладів кращих практик:

1. Європейський Союз: У 2018 році Європейський Союз прийняв Загальний регламент про захист даних (GDPR), який має важливе значення для захисту приватності дітей, включаючи їхні дані в контексті штучного інтелекту. GDPR встановлює строгі вимоги до збору, обробки та зберігання даних дітей та вимагає отримання згоди батьків або опікунів для збору даних від дітей.

2. Канада: У Канаді ухвалили Закон про дитячий захист від онлайн-шкоди (ССРА), який має за мету захистити дітей від негативного впливу штучного інтелекту та інших онлайн-загроз. Закон встановлює правила для компаній щодо збору, використання та розкриття персональних даних дітей та вимагає належного захисту приватності та безпеки.

3. Фінляндія: Фінляндія вважається однією з передових країн у впровадженні цифрових інновацій у систему освіти. Країна виробила ряд настанов та рекомендацій, спрямованих на захист приватності та безпеки дітей у шкільному середовищі, включаючи використання штучного інтелекту. Фінляндія акцентує увагу на прозорості, згоді батьків та розвитку етичних принципів у використанні штучного інтелекту.

4. США: В Сполучених Штатах діє Закон про дитячий онлайн-приватність (COPPA), який регулює збір та використання персональної інформації дітей віком до 13 років. Згідно з цим законом, онлайн-платформи та сервіси повинні отримати письмову згоду батьків перед збором, використанням або розкриттям особистої інформації дітей. Закон також встановлює обов'язок забезпечення безпечного зберігання цих даних.

5. Нідерланди: У Нідерландах впроваджено Кодекс доброї практики використання штучного інтелекту для дітей, який розроблено спільно з урядовими та громадськими організаціями. Цей кодекс надає настанови та принципи для етичного використання штучного інтелекту в продуктах та послугах, спрямованих на дітей, з фокусом на безпеці, приватності та розвитку дитини.

6. Велика Британія: Велика Британія розробила Кодекс з дизайну для дітей, який надає рекомендації щодо розробки технологій та продуктів, спрямованих на дітей. Кодекс містить принципи, які сприяють безпеці, приватності, доступності та розвитку дитини, враховуючи особливості розвитку та потреби дітей.

7. Швеція: У Швеції існує спеціальний орган (Varnombudsmannen), який виконує функцію захисту прав дитини в цифровому середовищі. Цей орган займається вивченням та розробкою політик та рекомендацій щодо захисту дітей від негативного впливу технологій, включаючи штучний інтелект.

Висновки. Наведені вище приклади свідчать про різні підходи країн до розробки нормативно-правової бази для захисту прав дітей від негативного впливу штучного інтелекту. Це включає обмеження збору та використання даних дітей, забезпечення приватності, прозорості, етичних принципів та залучення батьківської згоди. Ці кращі практики можуть слугувати важливим джерелом розвитку для інших країн, що розглядають розробку своєї власної нормативно-правової бази.

Отже, захист прав дитини у контексті штучного інтелекту вимагає комплексного підходу та спільних зусиль. Це включає створення спеціального законодавства, розвиток етичних стандартів, освіту та свідомість щодо дитячих прав та штучного інтелекту, а також залучення всіх зацікавлених сторін до спільного діалогу та співпраці.

Список використаних джерел:

1. "Children's Rights in the Digital Age", 2021, by UNICEF. URL: <https://gdc.unicef.org/resource/perspective-health-digital-age-where-do-childrens-rights-fit>.
2. "Children's Rights in the Age of Artificial Intelligence", 2019, by the Berkman Klein Center for Internet & Society at Harvard University. URL: https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/40268058/2019-05_YouthAndAI.pdf?sequence=5&isAllowed=y.
3. "Artificial Intelligence and Children's Rights", 2021, by the Global Kids. URL: <https://globalkidsonline.net/ai-and-childrens-rights/>.
4. "Guidelines on Artificial Intelligence and Children's Rights", 2020, by the Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/guidelines-on-artificial-intelligence-and-children-s-rights/1680a1d821>.
5. "The Rights of the Child in the Digital Environment", 2014, by the Committee on the Rights of the Child. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRC/Discussions/2014/BackgroundPaperChildRightsDigitalEnvironment.pdf>.
6. "Children's Rights and Business Principles: Artificial Intelligence", 2020, by UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/globalinsight/reports/childrens-rights-and-business-principles-artificial-intelligence>.
7. "Children's Rights in the Digital Age: A Download from Children Around the World", 2019, by the EU Kids Online project. URL: https://eprints.lse.ac.uk/101065/1/Sonia_Livingstone_EU_Kids_Online_2019.pdf.
8. "AI, Privacy, and Children's Rights: A Case Study of the European Union's Approach", 2020, by the Centre for International Governance Innovation. URL: <https://www.cigionline.org/publications/ai-privacy-and-childrens-rights-case-study-european-unions-approach>.
9. "Children's Rights and the Digital Age: A Review of the Existing Legal Frameworks", 2020, by the European Parliament Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/646167/IPOL_STU\(2020\)646167_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/646167/IPOL_STU(2020)646167_EN.pdf).
10. "Children's Rights in the Digital Environment: Exploring the Interplay between Human Rights, Data Protection and Competition Law", 2019, by the European Data Protection Supervisor. URL: https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/19-12-05_childrens_rights_digital_environment_0.pdf.

11. Бисага Ю.М., Белов Д.М., Заборовський В.В. Штучний інтелект та авторські і суміжні права. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 76(2). Ч. 2. 2023. С. 299–304.
12. Белова М.В., Белов Д.М. Імплементація штучного інтелекту в досудове розслідування кримінальних справ: міжнародний досвід. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 2. 2023. С. 448–454.